

דף קיא

'מחמץ אחר מחמץ' – נתבאר במנחות נו.

עוד בענין מעשה החזור ונשנה בהלכות השונות, שיש מהן שנתרבה לחייב ויש שפטור – ע' הסבר הדבר בספר בית ישי (כה כח), אם גדר האיסור הוא הפעולה או התוצאה (וע' גם אגרות משה יו"ד פב); חדושים ובאורים בכורות ה,יא.

'ואלא בוקן' – והזקן אינו בכלל גזרת הכתוב לאסור מסרס אחר מסרס, שלא אסר הכתוב אלא בבחור שכמותו מוליד וזה מסרסו, ואין ניכר שהיה סריס מתחילתו ונראה כמסרסו עכשיו לפיכך הקפיד הכתוב, אבל זקן שאינו ראוי להוליד לפי טבען של בריות, לא הקפידה תורה על סירוסו (רשב"א).

החזון-איש (סב,כו) כתב שאין זו סברה להכריע בדאורייתא, ודאי אין צד להתיר לסרס את הזקן, וכוונת הרשב"א רק כלפי שתיית כוס של עיקרין, וסובר שאיסורו מדרבנן וכדברי הרמב"ם שאין לוקים עליו – הלכך יש להקל בוקן יותר מסריס מן הטעם האמור. וצ"ע, שפשט לשון הרשב"א והריטב"א מורה שנקטו סברה זו כלפי דין תורה. וכן מבואר מדברי המנחת-חינוך (רצא,ד) שנקט כדבר פשוט. וע"ע אגרות משה אה"ע ח"ג טו; מנחת שלמה ח"ג קג,י.

'הדר ביה רבא' ע' במובא במנחות צו.

'אמר רבי אבא בר זבדא אמר רב: הלכה כרבי שמעון. למימרא דרב כרבי שמעון סבירא ליה...'. פירש הרמב"ן (וכן כתב בבאור פרש"י): אין הכוונה לומר שכל הסובר כרבי שמעון בדבר שאינו מתכוין סובר כמותו בהיתר סיכת שמן ורד, כי מה ענין זה לזה. אלא 'מתוך הדחק יש לי לפרש דגמרא גמירי ליה דרב משום דאזיל במילי דשבת לקולא, פסק כרבי שמעון'. [ולפי זה יש לומר שאף על פי שאנו נוקטים כרבי שמעון בדבר שאינו מתכוין, אין הלכה כמותו בסיכת שמן ורד, ואין התר אלא במקום שהוא מצוי כדברי רב במסקנא. וכן פסק הר"ף]. וע"ע בחדושי הרמב"ן קנז.

ואולם התוס' מפרשים שטעמו של רבי שמעון במשנתנו הוא משום שהולך לשיטתו שדבר שאין מתכוין מותר, הלכך התיר לסוך. ופרשו שלא התיר רבי שמעון אלא כשמתכוין לתענוג ולא כשמתכוין לרפואה. ולפי זה להלכה יש לנו לפסוק כרבי שמעון ולא כרב, שהרי דבר שאינו מתכוין מותר. וכן פסקו בה"ג ור"ח.

ע"ע הסבר נוסף בהגהות רא"מ הורביץ.

'... האי מסוכרייא (י"ג: מסוכריא) אסור להדוקיה ביומא טבא. בההיא אפילו רבי שמעון מודה, דאביי ורבא דאמרי תרווייהו מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות'. טעם האיסור להדק הבגד בחבית – משום סחיטה. ואמר רבנו תם שיש לאסור סחיטה משום שני אבות מלאכה; האחד הוא 'מלבן', שבסחיטת הבגד מהמים או מהיין הוא מתלבן מעט. וגם אסור הדבר משום מפרק כמו הסוחט פירות, והיא תולדת ה'דש'. ונפקא מינה, שאף באופן שאין הבגד מתלבן מסחיטת המשקים, אסור לסחוט משום מפרק.

וכתבו ראשונים (ערמב"ן ר"ן ועוד) שבהידוק המטלית בחבית בכל אופן אין איסור תורה; 'מלבן' אין כאן לפי שהמטלית אינה מתלבנת בכך ואין זה כדרך ליבון. ו'דש' אין שייך אלא כשרוצה את המשקים הנסחטים, וכאן הלא אין לו שום תועלת וניחוחת באותם משקים. ומכל מקום אסור הדבר מדרבנן מפני שסוחט משקים שדרך סחיטה בהם.

שיטת רבי נתן בעל הערוך שמדובר כאן רק במטלית ש ב פ י החבית, שהמשקים נסחטים ויורדים לתוכה וחפץ בהם, אבל מטלית התחובה בדופן החבית שאין לו חפץ במשקים היוצאים ממנה – מותר, שאף

על פי ש'פסיק רישיה דלא ימות' הוא, הואיל ואין לו בהם ניהותא – מותר. והביא כמה ראיות ליסוד זה, ש'פסיק רישיה דלא ניהא ליה' מותר. ואולם רוב הפוסקים חולקים על כך וסוברים שפס"ר דלא ניהא ליה אסור, וכדין מלאכה שאינה צריכה לגופה שפטור אבל אסור (לרבי שמעון). שיטת החילוקי דינים נוספים בענין זה – ע' בשאלות ותשובות לסיכום, לדף קג.

פרק חמשה עשר

זאלו קשרים שחייבין עליהן... רבי מאיר אומר: כל קשר שהוא יכול להתירו באחת מידי – אין חייבין עליו. מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה והרע"ב משמע שחכמים מחייבים אפילו בקשר שיכול להתירו באחת מידי. והלכה כמותם. וכן כתב בספר יראים (עפ"י באור הלכה ש"ז. וברמב"ן (להלן ק"ג). משמע שרבי יהודה דלקמן חולק על רבי מאיר ומחייב בכל קשר של קיימא. וכן נקט במשנ"ב שם להלכה, לאסור. וכ"ה בערוך השלחן שם טז).

ואולם הרי"ד בפסקיו כתב שרבי מאיר לא בא לחלוק אלא לפרש דברי חכמים. אדרבה, אפשר שחכמים מקלים יותר מרבי מאיר. וזהו שאמרו בגמרא **'עניבה לרבי מאיר מהו...'** – הא לחכמים עניבה מותרת, וכל שכן קשר שאינו מהודק שיכול להתירו באחת מידי.

'קטרא דקטרי באיסטרידא... ודאיסטרידא גופה.' ה'איסטרידא' (או 'איסתדירא' כגרסת הגאונים) היא כעין 'טבעת' העשויה מחבל קלוע. טבעת זו היתה קבועה בנס (הוא המוט האנכי, התקוע בספינה), ומטרתה לחבר את הנס עם התורן (= מוט אפקי. נקרא בלשון הגמרא 'אסקריא', ועליו תלוי המפרש – 'הקלע'). טבעת/לולאה זו היתה קבועה וקיימת לעולם, ובשל כך קשירתה היא קשר של קיימא. לתוך אותה טבעת עבר ה'נף' – חבל ארוך שענב את הטבעת. על ידי החבל הזה היו מבצעים את העלאת והורדת התורן עם המפרש, כפי הצורך. קשר זה לא היה של קיימא, כמו קשר ה'טבעת' עצמה, אלא היה קשר רופף שענב את הטבעת, כי רק בדרך זו יכלו להניף את התורן עם המפרש שבו במשיכת הנף (עפ"י 'תרבות חומרית בארץ ישראל בימי התלמוד' לר"ד שפרבר פרק כו – עפ"י הגאונים. ואולם מרש"י ומהרי"ד משמע שאותה טבעת היתה משמשת לקשירת חבל העוגן).

'הכי קאמר, יש קשרין שאין חייבין עליהן כקשר הגמלין וכקשר הספנין...' זו לשון המשנה – ברורה, במבוא לדין קשירה בשבת (או"ח ש"ז):

'בגמרא אמרינן דיש כאן ג' חלוקות; אחד חייב חטאת ואחד פטור אבל אסור ואחד מותר לכתחילה. ולשיטת הרי"ף והרמב"ם והמחבר דסתם כותייהו, דינא הכי: דאם הוא קשר של קיימא כגון שדרכו שיהיה כך לעולם [דהיינו שאינו קוצב זמן בדעתו להתירו והוא קשר שעשוי להתקיים תמיד], והוא גם כן מעשה אומן – חייב חטאת... ואם הוא קשר של קיימא ואינו מעשה אומן, מעשה אומן ואינו קשר של קיימא – פטור אבל אסור. אינו מעשה אומן ואינו קשר של קיימא – מותר לכתחילה. ודעת רש"י והרא"ש ושאר פוסקים דלא תלי כלל בעצם הקשר אם הוא מעשה אומן, אלא דעיקר החילוק הוא דאם הוא קשר של קיימא דהיינו שדרכו שישאר כך לעולם וכנ"ל – חייב חטאת, ואפילו אם הוא מעשה הדיוט. ואם אין דרכו לקושרו רק לזמן – פטור אבל אסור, דדמי קצת לשל קיימא, ואפילו אם הוא מעשה הדיוט. ואם דרכו להתירו באותו יום – מותר לכתחילה, אפילו הוא מעשה אומן, דאין שם קשר עליו. ויש אומרים דכל מי שדרכו להתיר בתוך שבעה ימים הוי כמו שדרכו להתיר באותו יום'. עד כאן מלשוננו.

קשר העשוי לכמה ימים ואינו של אומן; לדעת רש"י והרא"ש ושאר פוסקים, אסור ופטור. ולדעת הרי"ף והרמב"ם יש סוברים שמותר לכתחילה, שהרי לפי פירושם בגמרא אין מקור לאסור קשר לזמן מועט. וכן כתב הפרי-מגדים (במשבצות זהב ר"ס שיז. והביאו המשנ"ב), והאבני-נזר (ח"א קעח). ואילו בספר תהלה לדוד כתב להוכיח מפירוש המשנה לרמב"ם לאסור. וע' בשבט הלוי ח"ח קעג שדחה ראייתו זו, ועע"ש. ראה פרטי דינים נוספים, בשאלות ותשובות לסיכום.

דף קיב

'פטור אבל אסור – בדרבנן'. יש מהראשונים שפירשו [דלא כרש"י], שגם מנעל דרבנן מהודק יפה לרגל, אלא שאין דרכם לחלוץ מנעליהם רק מלילי שבת לילי שבת, מפני שכל השבוע ישנים במנעליהם לפי שעוסקים בתורה כל הלילה (מובא בריטב"א ובמרדכי ועוד).

'מותר לכתחלה – בדבני מחווא'. ע' במובא לעיל נט: אודות בני מחווא.

'בדחומרתא' – יש מפרשים: בקשר (ערש"י יבמות קב. ע'ע ביוסף דעת סוטה טו על הביטוי 'כמין חומר'). וי"מ: בלולאה (כן משמע בפירוש ר"ח, וכ"ה בערוך 'חמר').

'התם לא מינטר הכא מינטר'. פרש הראב"ד (הובא בראשונים), אין הטעם משום הפסד ממון, אלא שבכרמלית שאינה משתמרת אין אדם מקצהו אלא דעתו לטלטלו על ידי כריכת גמי, הלכך דינו ככלי שנשבר והשברים ראויים לשימוש מעין מלאכתם הראשונה, אבל בחצר שהסנדל משומר, אדם מקצהו מדעתו עד שמתקנו והרי זה כשבר כלי שאינו ראוי, שאסור בטלטול.

על טלטול מוקצה ברגל, בנוגע לסוגיתנו – ע' במובא להלן קכו.

'מדקמתרין רבי יוחנן אליבא דרבי יהודה, שמע מינה הלכה כרבי יהודה'. מכאן נקטו גאונים ככלל, שבמקום שהאמוראים נושאים ונותנים בדברי תנא אחד, אפילו הוא יחיד כנגד הרבים – הלכה כמותו (ע' מלחמות ה' לרמב"ן סוכה כא: ור"ן שם; רי"ף ורא"ש כתובות רפ"ו בשם רב האי גאון, ועוד הרבה – ע' יד מלאכי תי). ואולם יש ראשונים שהוכיחו מכמה מקומות שלעתים האמוראים נושאים ונותנים בדברי תנא פלוני כדי לתרץ דבריו אעפ"י שהם עצמם לא נקטו כמותו להלכה, ועל כן אין ראיה מתוך משא ומתן של האמוראים שהלכה כן (ערא"ש שבת פ"א ז סוכה פ"א כה יבמות פ"י ו גטין פ"ה יח), עכ"פ במקום המנוגד לכללי הלכה כגון יחיד ורבים הלכה כרבים (ע' שייטמ"ק כתובות רפ"ו שיצא לחלק בכך. אך מדברי כמה ראשונים אין נראה כן – ע' אנצ. תלמודית כרך שיט' הלכה' הערה 144).

ע"ע דוגמאות לכך שהגמרא מקשה מדעה הדוחיה מהלכה – חדושי הרמב"ן שבת י. רשב"א קדושין יד: ס. סו. ב"מ כד: ריטב"א ע"ז לג. (וראב"ד ומאירי); ושם סה. ד"ה אלא [אך בתוס' שם נראה שהוכיחו שכן הלכה, מקושית סתמא דגמרא]; ש"ך חו"מ מב סק"א (וע' בשו"ת באר יצחק טו,א).

ויש מי שכתב שאמנם מסתמא דגמרא שנשאה ונתנה אליבא דתנא אין להוכיח הלכה, כי יתכן שבאו לתרץ דבריו בלבד, אבל מאמוראים שנשאו ונתנו אליביה יש להוכיח שנקטו כן להלכה (עפ"י חות יאיר צד).